

Comparative Study Research Method

روش مطالعه تطبیقی

گرد آورنده: فاطمه صفویه

پیشینه

ظهور دانش های تطبیقی

لغت comparative، که آن را به «تطبیقی» ترجمه می کنیم، و از واژه یونانی comparativus آمده، نخستین بار در یک معنای تخصصی، به سال ۱۶۰۲ در کتاب ویلیام فولبکه (۱۶۰۳ - ۱۵۶۰)، دانشمند انگلیسی حقوق بین الملل، با عنوان «گفتار تطبیقی حقوق»، به کار رفته است. از نیمه قرن هجدهم، اولین کوششهای نظام مند در «تطبیق» علمی موضوعاتی با زمینه و پیشینه های مختلف، شروع شد. در سال ۱۷۶۵ جان گرگوری (۱۷۷۳ - ۱۷۲۴)، پزشک و طبیعی دان اسکاتلندی، در اثری با نام «کالبدشناسی تطبیقی حیوانات»، از شیوه مطالعه تطبیقی استفاده کرد، و در سال ۱۷۷۰ یانوس سجنویس (۱۷۸۵ - ۱۷۳۳)، زبان شناس مجار، کتابی درباره بررسی علمی همانندی های دستوری و لغوی زبانهای سامی و زبان مجاری منتشر نمود. اما کاربست این واژه به ویژه از دهه سوم قرن نوزده میلادی، با رواج گرفتن علوم تطبیقی، تداول گسترده تری یافت. اولین بار در سال ۱۸۴۵ موریتز کاریر (۱۸۹۵ - ۱۸۱۷)، محقق آلمانی، در زمینه ادبیات تطبیقی کتابی منتشر کرد. در انگلستان هم ماتیو آرنولد در سال ۱۸۵۸ در یک نامه خصوصی، که به سال ۱۸۹۵ منتشر شد، سخن از ادبیات تطبیقی به میان آورد. در حوزه علوم اجتماعی نیز، «مطالعات تطبیقی» به مثابه یک رویکرد تحقیقاتی، از جنگ جهانی دوم به این سو مطرح شده، و اولین کتاب در این زمینه هم در سال ۱۹۸۰ به چاپ رسیده است. (ر.ک حقانی، ۱۳۸۹: ۷-۹۶ و عبدی، ۱۳۸۹: ۱۵۹).

آنچه در مورد ظهور دانش تطبیقی از اهمیت برخوردار است، آنکه این قسم دانش امکان درکی چندسویه را فراهم می آورد. این در حقیقت نوعی نگاه به جهان و پدیده های آن است که چیستی و چرایی پدیده های مختلف را فراسوی مرزهای تعیین یافته جستجو می کند، و در مقام دانشی ای مقایسه ای، افقهای محدود علوم تخصصی را تاب نمی آورد. دانش تطبیقی عرصه ای وسیع را انتخاب کرده است.

پیشینه (پیشنه ای مختصر از تحقیقات انجام شده)

در بررسی پیشینه های پژوهشی مرتبط، منابع و پژوهش های فارسی (تألیف یا ترجمه شده) مد نظر بوده اند.

- **پیراوی ونک (۱۳۹۵)** در مقاله "**معرفی معیار برای تحقیق تطبیقی مبتنی بر دیدگاه کری واک**"، ضمن مروری مختصر بر ریشه شناسی واژه تطبیق، الگویی ساختارمند از کری واک در خصوص تحلیل و نگارش پژوهش تطبیقی ارائه داده که بر مبنای پنج شاخص اصلی در تطبیق شامل؛ چارچوب ارجاع، بنیاد یا زمینه های تطبیق، فرضیه یا تز، ترتیب ساختاری و اتصال الف و ب، تنظیم شده است.

- **نامور مطلق (۱۳۸۹)** در مقاله "**دانش های تطبیقی؛ مطالعه بین رشته ای دانش های تطبیقی**"، به تبیین حدود و جایگاه دانش های تطبیقی به ویژه در حوزه های اسطوره شناسی، هنر و ادبیات پرداخته است. به زعم وی، دانش های تطبیقی، فضایی مابین دانش های محض و میان رشته ای ها را اشغال نموده اند. او معتقد است که اهمیت آنها هیچ گاه به اندازه میان رشته ای ها مورد تأکید قرار نگرفته است. فلسفه تطبیقی، زبان شناسی تطبیقی. اسطوره شناسی تطبیقی. تاریخ شناسی تطبیقی، علوم دینی تطبیقی و ... از مواردی هستند که نویسنده تحت عنوان دانش های تطبیقی از آنها یاد می کند- محوریت موضوعی و پیکره مطالعاتی این دانش ها را مؤلفه هایی مانند؛ فرهنگ، تمدن، زبان، نشانه، مضمون- سبک، مکتب و غیره شکل می دهند.

پیشینه (پیشنه ای مختصر از تحقیقات انجام شده)

- چارلز ریگین (۱۳۸۸) در کتاب "روش تطبیقی؛ فراسوی راهبردهای کمی و کیفی" تلاش نموده تا روش ها و فرآیندهای پژوهشی که به زعم او تطبیقی بوده را دقیقاً تحت همین عنوان به مخاطب معرفی نماید و به تشریح قابلیت های برتر توصیفی و تحلیلی آنها در مقایسه با راهبردهای کمی یا کیفی پرداخته است. روش هایی مانند؛ شیوه متغیرمحور، موردمحور، تحلیل مقایسه کیفی دو ارزشی، تحلیل مقایسه کیفی چند ارزشی، تحلیل مقایسه کیفی فازی، تحلیل جزء به جزء، تحلیل کل به کل و تحلیل مقایسه کیفی مبتنی بر جبر بولی نمونه هایی از روش های تطبیقی هستند که ریگین در کتاب خود به آنها اشاره می کند.

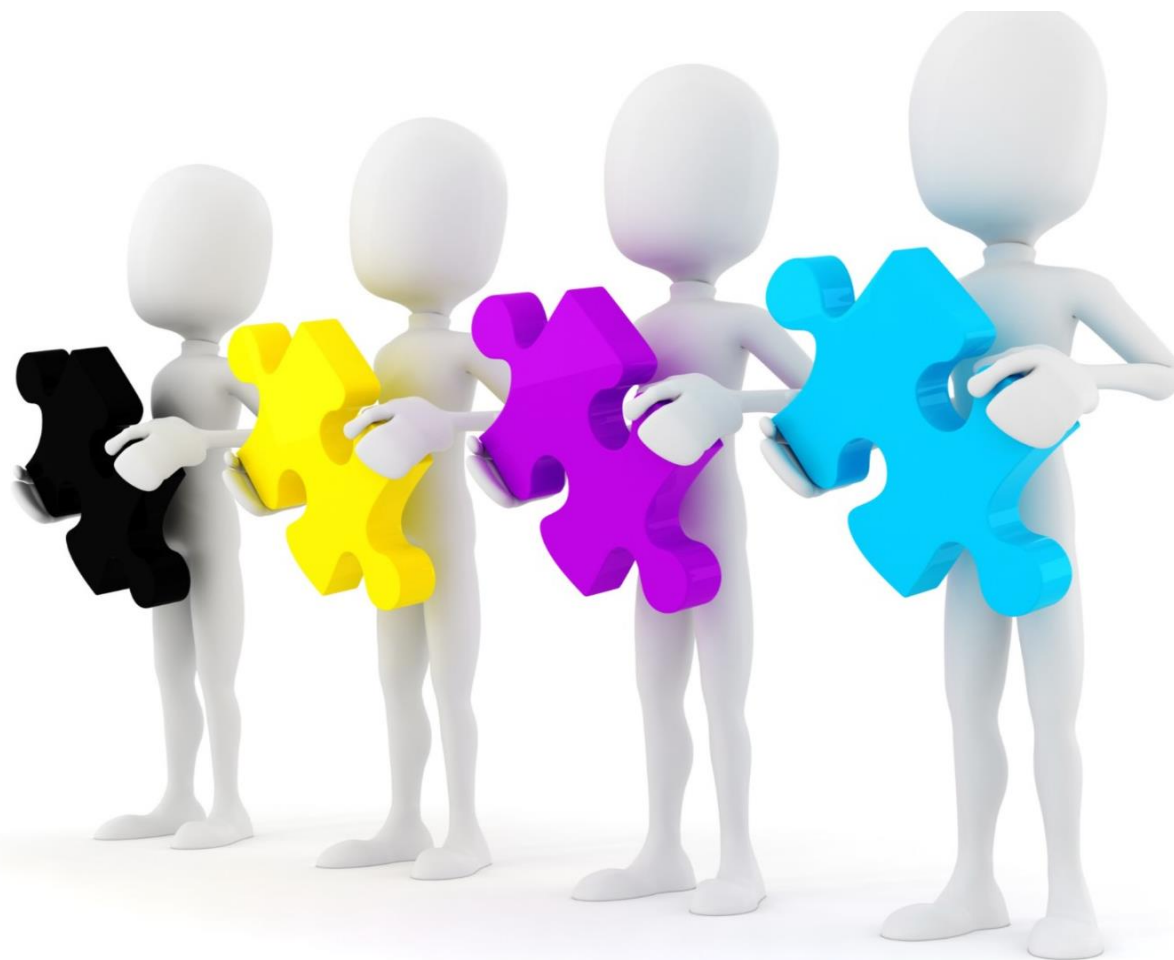
- ذکرگو (۱۳۸۱) در مقاله "تأملاتی بنیادین در مطالعات تطبیقی هنر"، به دسته بندی پژوهش های تطبیقی بر مبنای موضوعات دوگانه یا چندگانه آنها پرداخته است. تطبیق طولی یا تسلسل تاریخی، تطبیق عرضی یا برش تاریخی، تطبیق مضمونی، تطبیق فرم و نقش و تطبیق میان رشته ای، پنج دسته بندی هستند که نویسندگان در این مقاله ارائه نموده است. البته لازم به ذکر است که بر خلاف عنوان میان رشته ای که در این تقسیم بندی مشاهده می شود، نویسندگان گستره بسیار محدودی را برای این پژوهش ها متصور شده است؛ به طوری که با استناد به نمونه های مصداقی این پژوهش ها در مقاله ذکرگو مشخص می شود که وی تنها ارتباطات و تعاملات درون رشته ای (بیشتر بینارسانه ای) را به عنوان تطبیق میان رشته ای معرفی نموده است. البته این مسئله با توجه به زمان انجام پژوهش و شکل نیافتن یا در دسترس نبودن بسیاری از دسته بندی ها و مبانی نظری مرتبط با مطالعات میان رشته ای، از یک سو طبیعی بوده و از سوی دیگر، ارزش پژوهش ذکرگو را دوچندان می کند.

پیشینه (پیشنه ای مختصر از تحقیقات انجام شده)

در نهایت، پژوهشگرانی مانند؛

- نامور مطلق (۱۳۹۰) در کتاب "درآمدی بر بینامتنیت : نظریه و کاربردها"
 - عبدی (۱۳۸۹) با مقاله "بررسی هنر تطبیقی در رویکرد پیکره مطالعات تطبیقی در نظام آموزشی دیگر کشورها"
 - لاری و کنگرانی (۱۳۸۹) با مقاله "تأملاتی درباره مطالعات تطبیقی هنر در ایران"
 - پرتوی (۱۳۸۹) با مقاله "هنر تطبیقی و نسبت آن با مطالعات تطبیقی هنر"
- به تبیین حوزه آکادمیک مطالعات و پژوهش های تطبیقی در گستره هنر و ادبیات پرداختند .

تعاریف

مقایسه چیست؟

✓ دو چیز را با هم سنجیدن؛ دو کار یا دو چیز را با هم اندازه گرفتن. (فرهنگ فارسی عمید)

✓ سنجیدگی میان دو چیز و دو چیز را باهم اندازه گرفتن و اندازه میان دو چیز و قیاس. (لغت نامه دهخدا)

✓ دو چیز را با هم سنجیدن. (فرهنگ معین)

تطبیق چیست؟

✓ با هم مطابق کردن؛ دو چیز را با یکدیگر برابر کردن؛ برابر ساختن. (فرهنگ فارسی عمید)

✓ در برگرفتن تمامه ی چیزی را و شامل گشتن ، پوشیدن ابر هوا را ، روی زمین فراگرفتن باران ، فروگرفتن

آب زمین را ، همه جا رسانیدن ابر باران را و همه زمین فروگرفتن آب باران(لغت نامه دهخدا)

✓ برابر ساختن دو چیز با یکدیگر (فرهنگ معین)

مقایسه ، پدیده ها را فقط از یک وجه بررسی می کند و هدف آن، اندازه گیری کیفیت هاست.

تطبیق، همه چیز را از همه جهات بررسی می کند و هدف آن، بررسی معرفت و شناخت پدیده هاست.

تطبیق صورت پیچیده یک مقایسه است

قیاس و تطبیق در امر پژوهش

اولین قدم مثبت در کشف و شناخت امر واقع، توسط فلاسفه یونان برداشته شد و ارسطو و پیروان او، استدلال قیاسی را به عنوان یک فرآیند تفکر به کار گرفتند؛ به این معنی که انسان با عنایت به کلیات، به جزئیات پی می برد. به عبارت دیگر، پژوهشگر واقعیت های شناخته شده و موجود را در کنار هم قرار داده و با استفاده از قیاس منطقی، به نتیجه گیری می پردازد (دلاور، ۱۳۹۳: ۹).

از آن دوران به بعد، پژوهشگران علوم مختلف در استدلال ها و اظهار نظرهای خود، همواره از روش "مقایسه ای" استفاده نموده اند. این اظهار نظرها گاه بر مبنای اطلاعات کلی هستند که قبلاً در مورد آنها علم حاصل شده است (استدلال قیاسی) و گاه از اصل مشابهت استفاده می شود؛ یعنی انسان بر اساس اطلاعات و معلوماتی که در مورد یک موضوع یا پدیده دارد، موضوع یا پدیده مشابهی را شناسایی و تعریف می کند (استدلال تمثیلی) و در ادامه این روند و در تغییر مسیری تحول ساز، انسان جستجوگر با مشاهده شباهت ها در چند مورد یکسان، به نتیجه گیری کلی در مورد آنها می پردازد (استدلال استقرایی) (دلاور، ۱۳۹۳: ۱۲).

عمل "مقایسه" همواره امری ثابت در مسیر شناختی انسان بوده است؛ به بیان دیگر، تحلیل های کلان شناختی انسان (قیاس، استقرا، تمثیل) همواره با فرآیندی مقایسه ای همراه بوده اند. اما "قیاس کردن" به عنوان یک روش استدلالی و شیوه تفکری گذشتگان، نقش پررنگ و تا حدودی پنهان در کاوشهای بشر امروز نیز ایفا می کند؛ به طوری که برخی، اندیشیدن بدون مقایسه را غیرقابل تصور می دانند، به عقیده آنها "بدون مقایسه، کل تفکر و پژوهش علمی نیز غیرقابل تصور است." (Swanson, ۱۹۷۱: ۱۵۹).

معرفی پژوهش تطبیقی

- مفهوم پژوهش تطبیقی
- مراحل اجرای پژوهش تطبیقی
- الگوی پژوهش تطبیقی توافق
- الگوی پژوهش تطبیقی تفاوت
- پژوهش تطبیقی بر اساس روش جبر بولی
- پژوهش تطبیقی بر اساس الگوی بردی
- ملاحظات نمونه گیری در پژوهش تطبیقی
- ملاحظات برای جمع آوری داده ها
- ملاحظات برای تجزیه و تحلیل یافته ها در پژوهش تطبیقی
- تقسیم بندی پنجگانه از انواع مطالعات تطبیقی در هنر

فهرست

تطبیق رویکردی مطالعاتی با مراحل مختلف است که مقایسه یکی از اجزا و محور کلیدی آن است. در این تحقیق به معرفی پژوهش تطبیقی و انواع مسیرهای اجرای پژوهشی در این نوع مطالعات می پردازیم.

مفهوم پژوهش تطبیقی

تحقیق تطبیقی تحقیقی است که در آن پژوهشگر به منظور دستیابی به **شناخت بهتر** دو یا چند پدیده در زمینه های متفاوت و با **هدف مشخص** دست به مقایسه آنها می زند.

پژوهشگران متعددی با استفاده از واژه **تطبیق** در عنوان پژوهشی خود در تلاش برای ایجاد "**جلوه و اعتبار مقایسه**" در کار خود هستند. البته آنها باید توجه داشته باشند که **روش تطبیق** با مقایسه تفاوت هایی دارد. در مطالعات تطبیقی، هدف فقط "**مقایسه کردن**" نیست بلکه از کشف موارد تشابه و اختلاف باید به ملاک تشابه یا اختلاف رسید و بر اساس آن مسئله ای حل شود. در مطالعات تطبیقی ، باید ابتدا مقایسه پذیری پدیده های مورد بررسی اثبات شود.(معدن دار آرانی، ۱۳۹۴).

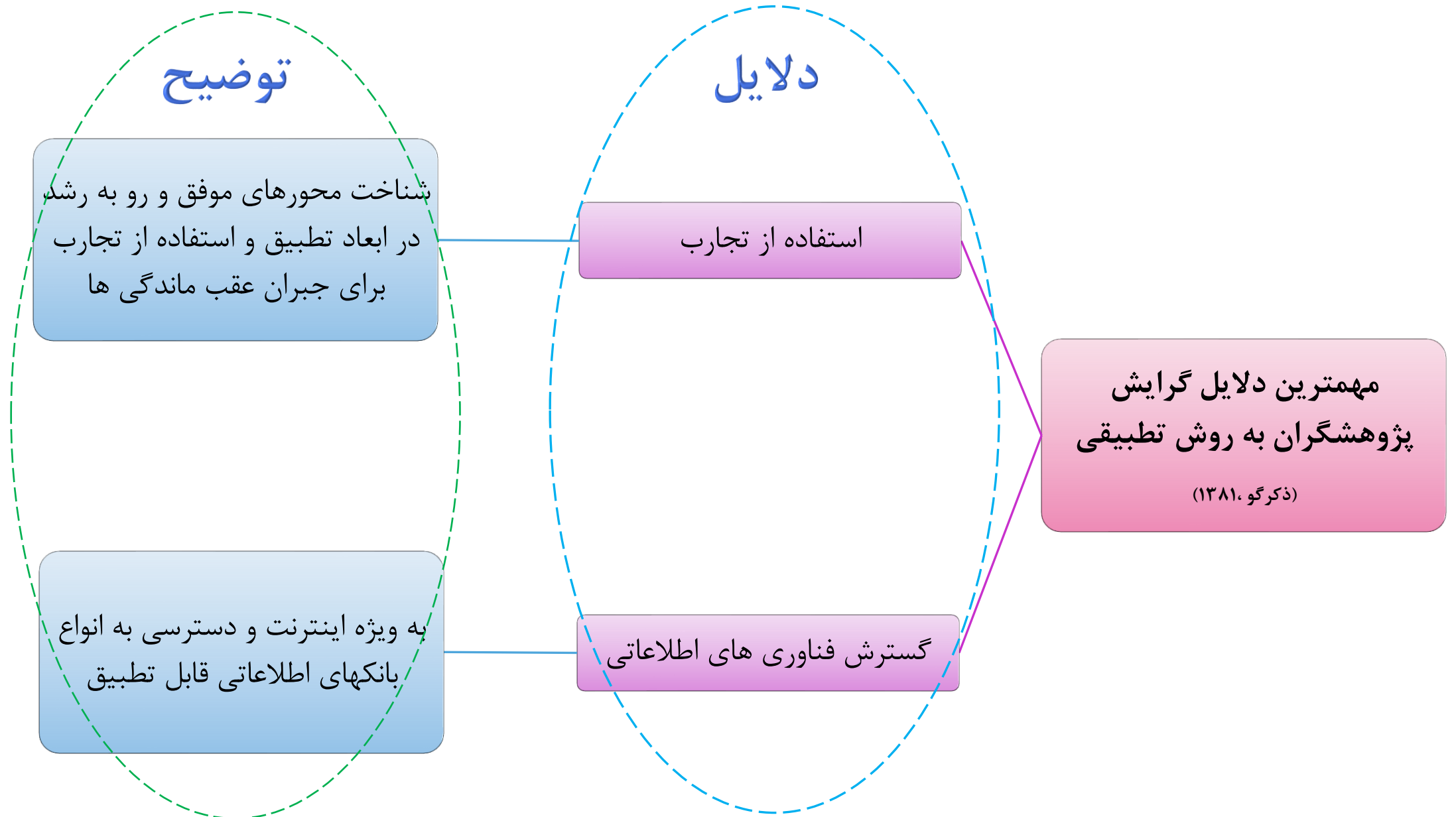
مطالعه تطبیقی **کیفیت زندگی** در محلات **بافت جدید و قدیم** شهری (مطالعه موردی: محله شهرک قدس و قطارچیان شهر سنندج)
هدف این پژوهش، مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در دو بافت قدیمی و جدید شهری سنندج و شناسایی مؤلفه های مؤثر بر بهبود کیفیت زندگی در هر دو بافت با تأکید بر نکات برجسته آنهاست

مفهوم پژوهش تطبیقی

مقایسه جزئی کلیدی از این روش مطالعاتی است که طی آن "دو یا چند پدیده"، "دامنه ای مشخص" و "با هدف شناسایی اشتراک یا اختلاف پدیده ها" مورد مقایسه قرار می گیرند. باید توجه داشت که اصطلاح «رویکرد تطبیق» با اصلاح روش تطبیقی تفاوت دارد رویکرد تطبیقی مبتنی بر مقایسه برای فهم مشابهت ها و تفاوت ها و از قدیمی ترین شیوه های تفکر در اندیشه اجتماعی است. برای مثال هرودوت به مقایسه جهان یونانی و غیر یونانی پرداخت. در سالهای اخیر پژوهش های تطبیقی در حوزه هایی چون علوم تربیتی، علوم سیاسی، حقوق، مدیریت، فلسفه و امثال آن رو به رشد بوده است. (معدن دار آرانی، ۱۳۹۴).

مفهوم پژوهش تطبیقی

مفهوم پژوهش تطبیقی

برخی کارشناسان مبنای «تفکر»، «اندیشه» و «پژوهش» را «مقایسه» می‌دانند. حتی «توصیف‌ها» بر اساس مقایسه است، برای نمونه وقتی ویژگی‌های ظاهری فردی از ابعاد «زیبا یا زشت، بلند یا کوتاه و آرام یا پرخاشگر» بر اساس مقایسه با افراد یا شاخص‌های شناسایی شده صورت می‌گیرد. «روش تطبیقی» بر اساس مقایسه به‌منظور فهم شباهت‌ها و تفاوت‌ها شکل می‌گیرد. تحلیل روش تطبیقی علاوه بر توصیف و تبیین شباهت‌ها و تفاوت‌ها شرایط و پیامدهای واحدهای کوچک و بزرگ اجتماعی از خانواده تا ملت‌ها، جوامع و کشورها را در برمی‌گیرد (مک‌کی و مارش، ۱۳۸۴).

مهمترین ویژگی‌هایی که باعث می‌شود یک پژوهش به عنوان پژوهش تطبیقی مورد توجه قرار گیرد

ردیف	ویژگی	توضیح
۱	حداقل دو جامعه	استفاده از داده‌های قابل مقایسه حداقل دو جامعه مجزا مانند دو سازمان، شهر، کشور و امثال آن
۲	رویکرد تفسیری و تبیینی	استفاده از تفسیرهای تاریخی، اجتماعی، فرهنگی یا اقتصادی برای توضیح علل شباهت یا تفاوت میان دو جامعه
۳	رویکرد متناسب جزئی‌نگر	بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌ها نباید فقط در سطح کلان (مانند مقایسه نظام آموزشی دو کشور ایران و ترکیه) باشد؛ بلکه باید پاره‌ای از ویژگی‌های هر نظام (مانند آموزش حقوق شهروندی در نظام آموزشی) نیز مورد توجه قرار گیرد.
۴	تعیین سطوح تطبیق	در ابتدا باید سطوح تطبیق یا مشاهده با ذکر دلایل انتخاب مشخص باشند. از رایج‌ترین واحدهای تطبیق می‌توان به مکانی و زمانی اشاره کرد.
۵	مورد محوری	به جای متغیر محوری از مورد محوری و سطوح تطبیق در دو محدوده متفاوت بهره می‌گیرد (مانند بررسی جو سازمانی مدارس متوسطه و رابطه آن با رضایت شغلی دبیران در دو استان سمنان ایران و ماهرشرای هند).

با توجه به ویژگی‌های بیان شده، پژوهش‌های تطبیقی با سطوح تطبیق مکانی در حد "فرد، کلاس، ناحیه یا استان" در اغلب موارد با روش‌های توصیفی یا آزمایشی قابل اجرا هستند.

مهمترین ویژگیهای یک پژوهش تطبیقی

کمی

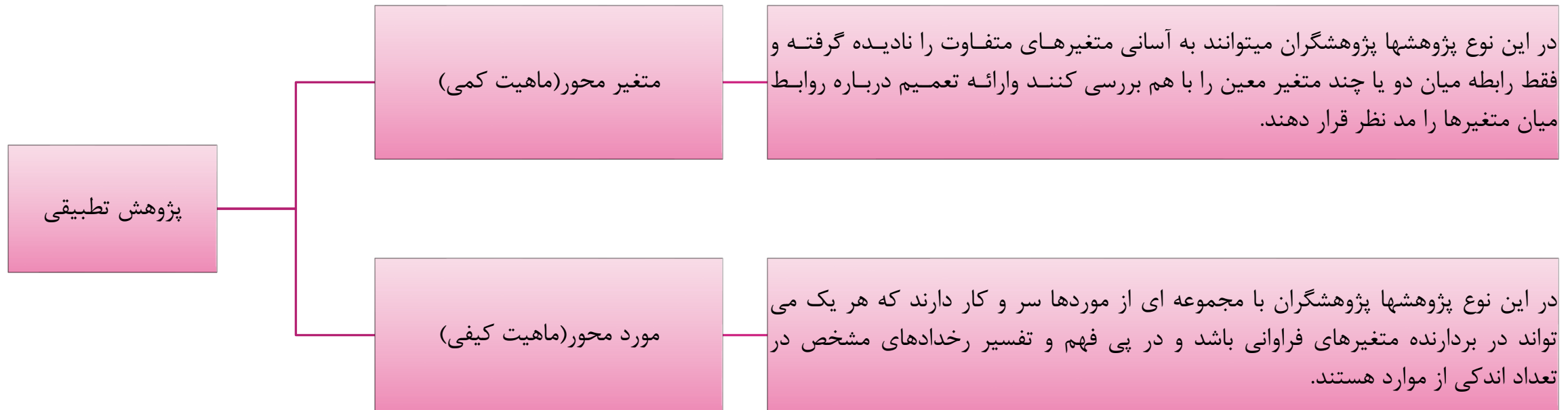
کیفی

ترکیبی

یکی از ویژگیهای پژوهش های تطبیقی قابلیت و توانایی گسترده آن برای بهره گیری از سه روش است .

با این وجود به دلیل ماهیت مفهوم "تطبیق" نگرش غالب در این نوع پژوهش ها بیشتر معطوف به پژوهشهای کیفی است و دلیل این امر

نقش محوری دو مفهوم **مورد** و **متغیر** است.(راگین و زارت ، ۱۹۸۳)

مراحل اجرای پژوهش تطبیقی

مطالعات تطبیقی، شناخت یک پدیده در پرتو مقایسه است که با توصیف و تبیین نقاط اشتراک و اختلاف انجام می پذیرد. در اغلب مطالعات تطبیقی مراحل زیر وجود دارد.

فرآیند اجرای پژوهش تطبیقی

ردیف	مراحل	توضیح
۱	طراحی پژوهش	بیان مسئله، اهداف و سؤالات پژوهش و مشخص کردن الگوی مطالعه تطبیقی
۲	نمونه گیری	نمونه گیری بر اساس الگو و دامنه منتخب تطبیق
۳	جمع آوری داده ها	جمع آوری داده ها با تأکید بر فهرست کردن «مشابهت ها و تفاوت ها در محورهای مرتبط با هدف پژوهش» و به کمک چهار روش «اسنادی، مصاحبه و مشاهده»
۴	تحلیل یافته ها	«بررسی علت وجودی مشابهت ها و تفاوت ها» و «حل مسئله پژوهش با دست یابی به علت آن ها»
۵	بحث و نتیجه گیری	جمع بندی از تحلیل یافته ها و ارائه پیشنهاد

برای انجام پژوهش های تطبیقی الگوهای متفاوتی وجود دارد که برخی از مهمترین آن ها عبارتند از : **توافق ، تفاوت ، جبر بولی ، بردی.**

ردیف	انواع	توضیح
۱	توافق	هرگاه دو یا چند نمونه از یک پدیده تحت بررسی تنها در یک عامل علی (از میان چندین عامل علی ممکن) مشترک باشند، آنگاه آن عامل علی مشترک در همه نمونه ها «علت پدیده تحت بررسی» است.
۲	تفاوت	هرگاه دو یا چند نمونه از یک پدیده موردبررسی تنها در یک عامل از مجموعه عوامل با هم متفاوت باشند، آنگاه آن عامل «علت اصلی» اختلاف بین آنها در زمینه پدیده موردبررسی است.
۳	جبر بولی	بهره گیری از قواعد حاکم بر جبر بولی
۴	بردی	مبتنی بر چهار گام «توصیف»، «تفسیر»، «هم جوارى» و «مقایسه»

■ دو روش توافق و تفاوت (Method of agreement and Method of difference) از ساده ترین روشهای تطبیقی هستند که برای نخستین بار فیلسوف انگلیسی **جان استوارت میل (John Stewart Mill)** از آنها استفاده کرد این دو روش صرفاً در سطح توصیف است و رابطه علت و معلولی را نشان نمی دهد . پژوهشگران باید در ابتدا الگوی مورد استفاده خود را معرفی کنند . برخی از پژوهشگران همزمان از دو روش استفاده میکنند در حالی که با توجه به موضوع پژوهش باید تاکید اصلی پژوهشگر فقط بر وجوه توافق یا یا ابعاد تفاوت باشد و تلفیق هر دو حالت بعضاً از بیان عملی و منطقی پیروی نمیکند . محدودیتهای این دو روش باعث شد تا پژوهشگران تطبیقی به روشهایی همچون جبر بولی روی آورند .

نمونه مقاله هایی از روش تفاوت	نمونه مقاله هایی از روش توافق
<u>مطالعه تطبیقی فضا در معماری بومی و معماری مدرن</u>	<u>بررسی تطبیقی اسطوره آب در اساطیر ایران و هند</u>
<u>مطالعه تطبیقی نقش سیاست در هنر دو سده اخیر ایران و فلسطین اشغالی</u>	<u>همانندی خویشکاری المپ نشینان یونان و آفریدگان اهورا مزدا دز سه هزار سال نخست آفرینش</u>

الگوی پژوهش تطبیقی توافق

در این روش ساده پژوهشگر به دنبال شناسایی علت یا علل مشترک در موارد است و ساز و کار این روش مبتنی بر حذف خواهد بود. مثال : پژوهشگری می خواهد " علت افت تحصیلی در درس ریاضی را در سه کشور ایران و هند و مالزی بررسی کند " .

نتایج فرضی حاصله

ردیف	عامل	ایران	هند	مالزی
۱	سختی موضوع درس	*	-	-
۲	حجم زیاد کتاب	*	*	-
۳	بهره هوشی کم دانش آموزان	-	*	-
۴	انگیزه روانی ضعیف برای یادگیری	*	-	*
۵	روش تدریس سنتی	*	*	*

سختی موضوع درس

حجم زیاد کتاب

بهره هوشی کم دانش آموزان

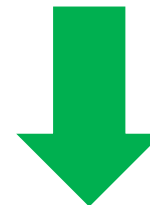
انگیزه ضعیف برای یادگیری

روش تدریس سنتی

علل افت تحصیلی

بر اساس این نتایج از میان ۵ عامل فقط عامل "روش تدریس" در هر سه کشور مشترک بود در واقع این عامل مهمترین متغیر علی و تبیین کننده افت تحصیلی در ریاضیات برای هر سه جامعه است..گاهی بیش از یک عامل مشترک شناسایی می شود که در این حالت پژوهشگر به همه دلایل ۱ به عنوان علل اصلی بروز یک پدیده خاص در جوامع مورد بررسی اشاره می کند.(معدن دار آرانی، ۱۳۹۴)

مثالی دیگر : می توان نظرات سه نظریه پرداز مشهور در حوزه خاصی را بصورت تطبیقی بررسی کرد برای این منظور می توان جدول تطبیقی میان سه نظریه پرداز در محورهایی به شرح زیر با تاکید بر کشف نقاط مشترک طراحی کرد

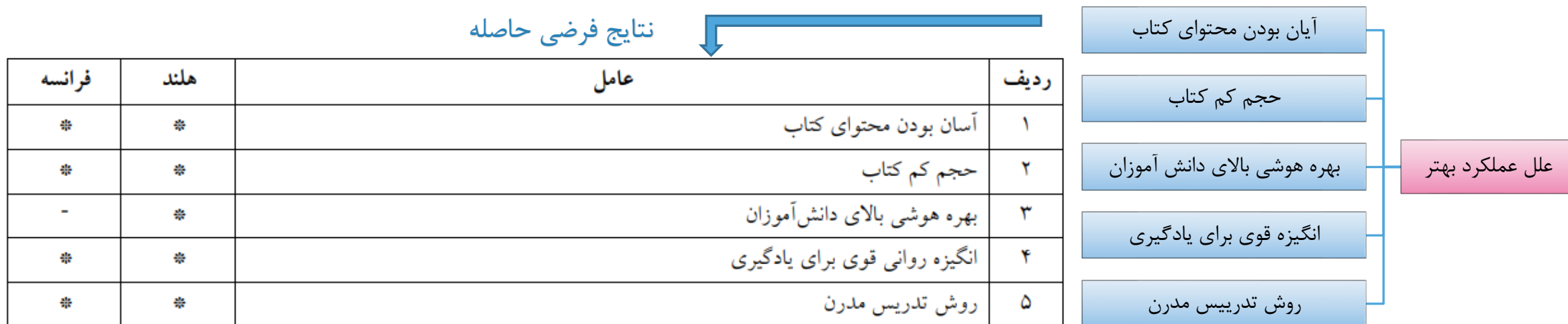

ردیف	شاخص	نظریه پرداز اول	نظریه پرداز دوم	نظریه پرداز سوم
۱	عنوان نظریه			
۲	متن فرضیه نظریه			
۳	موضوع فرضیه، با تعریف و قیود آن			
۴	محمول فرضیه، با تعریف و قیود آن			
۵	مسئله نظریه به حل چه مسئله ای می اندیشد؟			
۶	پارادایم فرضیه (بستر معرفتی، پیش فرض ها و مبانی)	پیشینه تاریخی		
		مبنای هستی شناسانه		
		مبنای انسان شناسانه		
		مبنای معرفت شناسانه		
		مبنای ارزش شناسانه		

الگوی پژوهش تطبیقی تفاوت

در این روش پژوهشگر به دنبال شناسایی علت یا علل بروز تفاوت ها خواهد برای مثال : پژوهشگری می خواهد " علت عملکرد بهتر دانش آموزان هلندی را نسبت به دانش آموزان فرانسوی در آزمونهای بین المللی درس ریاضیات بررسی کند".

بنابر نتایج فرضی فقط " بهره هوشی بالای دانش آموزان " عامل تفاوت میان دو نظام آموزشی است ، در واقع این عامل مهمترین متغیر علی و تبیین کننده عملکرد تحصیلی در ریاضیات برای هر دو جامعه است .اگر تعداد این دلایل بیشتر بود باید به همه آنها اشاره میکرد.

مهمترین تفاوت این روش با روش قبلی در این است که در این روش از موارد منفی برای تحکیم نتایج بهره گرفته می شود .در واقع پژوهشگر ابتدا شباهتها را مشخص و سپس عامل مورد تفاوت را مشخص می کند

الگوی پژوهش تطبیقی بر اساس روش جبر بولی

دو روش توافق و تفاوت دارای معایبی هستند که استفاده از نتایج آن ها را برای پژوهشگر دشوار می کند. از مهم ترین این محدودیت ها می توان از دشواری تعیین علل بالقوه برای بروز یک مشکل یا رخداد آموزشی، مشکل تعمیم و مشکل عدم تعیین رابطه علی یاد کرد. برای رفع این محدودیت هاء نخستین بار جامعه شناسی بنام چارلز راگین از قواعد حاکم بر جبر بولی برای پژوهش های تطبیقی در حوزه مطالعات علوم اجتماعی بهره برد. «جورج بول» در اواسط قرن نوزدهم جبر بولی، شامل «جبرمنطق یا جبر مجموعه ها» را تدوین کرد. برای کاربری جبر بولی در پژوهش های تطبیقی، اغلب شناخت کل جبر بولی ضرورت ندارد. درمجموع روش پژوهش تطبیقی با الگوی «جبر بولی» نظام مند سازی یک پژوهش تطبیقی بر بنیان های عینی و شامل مواردی به شرح زیر است.

ردیف	گام ها
۱	تعیین موضوع پژوهش
۲	انتخاب یک نظریه راهنما با توجه به موضوع و ماهیت پژوهش
۳	تعیین علل یا رخداد موردبررسی بر اساس نظریه راهنما
۴	بررسی شواهد اجتماعی برای تعیین حضور یا غیبت علل
۵	تشکیل جدول ارزش بر اساس حضور و غیبت در موارد مختلف جامعه تحقیق
۶	نوشتن معادلات اولیه
۷	تقلیل معادلات اولیه برای دست یافتن به استنباط های اولیه و نوشتن معادله اولیه یا نهایی
۸	تعیین علل لازم کافی در معادلات نهایی
۹	تفسیر نتایج با توجه به علل لازم و کافی و نظریه راهنما

مهمترین گامها در پژوهش
تطبیقی آموزشی با الگوی
جبر بولی

الگوی پژوهش تطبیقی بر اساس روش جبر بولی

- ✓ در **مرحله نخست** پژوهشگر باید موضوع مورد پژوهش را تعیین کند. آشکار است که موضوع پژوهش باید قابلیت های لازم برای یک پژوهش تطبیقی را دارا باشد، یعنی بتوان دو جامعه را در سطوح مختلف تحلیلی برای مقایسه شباهت ها یا تفاوت ها در نظر گرفت. به این ترتیب یکی از مهم ترین تفاوت های پژوهش تطبیقی با دیگر پژوهش ها یعنی «وجود جوامع متنوع با مورد یا متغیر مورد بررسی» مطرح می شود.
- ✓ در **مرحله دوم** پژوهشگر باید به انتخاب یک نظریه راهنما با توجه به موضوع و ماهیت پژوهش بپردازد. در این مرحله پژوهشگر باید به طور کامل با نظریه های بنیادین حاکم بر موضوع مورد بررسی آگاه باشد.
- ✓ در مرحله سوم پژوهشگر به تعیین علل مشکل یا رخداد مورد بررسی بر اساس بر اساس نظریه راهنما می پردازد.
- ✓ در مرحله چهارم بررسی شواهد اجتماعی برای تعیین حضور یا غیبت علل مورد توجه قرار می گیرد تحقق این چهار مرحله مستلزم بینش عمیق پژوهشگر است تا بتواند صحت و سقم هر نظریه را مورد بررسی و سنجش قرار دهد.

الگوی پژوهش تطبیقی بر اساس روش جبر بولی

سه گام بعدی صرفاً مستلزم آشنایی با اصول حاکم بر روش پژوهش تطبیقی با الگوی بولی است. این اصول در جدول زیر معرفی شده است (معدن دار آرانی ، ۱۳۹۴).

ردیف	شاخص	توضیح
۱	داده دو ارزشی	جمع‌آوری داده‌ها با مقیاس دو ارزشی مانند دارد/ندارد یا کدهای صفر/یک
۲	جدول نمایش داده‌ها	ماتریسی برای مقایسه داده‌های کیفی
۳	جمع متغیرها	معنای متفاوت علامت جمع در معادله‌ها با تأکید بر شرط بودن برای ظهور پدیده
۴	ضرب متغیرها	معنای متفاوت علامت ضرب در معادله‌ها با تأکید بر ظهور معلول حاصل حضور یا عدم حضور مورد
۵	منطق ترکیب	ترکیب علل پیش گفته با رویکردی کل نگرانه
۶	کاهش ترکیب‌ها	بازشناسی عامل لازم و کافی از علل لازم و ناکافی برای تقلیل ترکیب‌ها
۷	الزام اصلی	شناسایی الزام یک عبارت بولی برای ظهور دیگری
۸	قانون دمورگان	راه میان‌بری برای رسیدن به الزام اصلی با نگارش معادله به شکل منفی یا تغییر منطقی علامات
۹	علل لازم و کافی	تفسیر نتایج تحلیل بولی با اصطلاحات شرط لازم و کافی و نمایش انواع مسیرعلی منجر به ظهور معلول
۱۰	فاکتورگیری در معادلات	فاکتور گرفتن از عوامل مشترک برای نشان دادن شرایط لازم و شرایط علی معادل

ده شاخص روش بولی در اجرای پژوهش تطبیقی

الگوی پژوهش تطبیقی بردی

یکی از الگوهای رایج برای مطالعات تطبیقی الگوی جرج بردی با رویکرد کیفی است، در این الگو با توجه به ماهیت و نوع مطالعه بررسی تطبیقی در چهار مرحله به شرح زیر صورت می گیرد.

ردیف	مراحل	توضیح
۱	توصیف	آماده سازی پدیده های پژوهش بر اساس شواهد و اطلاعات یادداشت برداری شده همراه با تدارک یافته های کافی
۲	تفسیر	بررسی و تحلیل اطلاعات توصیف شده در مرحله اول
۳	هم جوارى	طبقه بندی و کنار هم گذاشتن اطلاعات حاصل از مراحل قبل به منظور ایجاد چارچوب مقایسه شباهت ها و تفاوت ها
۴	مقایسه	بررسی مسئله پژوهش با توجه به مقایسه جزئیات شباهت ها و تفاوت ها و پاسخ به سؤالات پژوهش

در مطالعات این بخش ابتدا داده های مورد نیاز درباره موضوع یا جامعه مورد بررسی از منابع گردآوری و تفسیر می شوند. در گام بعد داده ها طبقه بندی شده و در آخرین مرحله با توجه به هدف اصلی این نوع مطالعه. شباهت ها و تفاوت ها مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرند. بر اساس این روش، پژوهشگر فقط روی بررسی اعمال و اقدامات در حوزه مورد بررسی و در محدوده تعیین شده متمرکز می شود و هم چینی در چندین فعالیت مرتبط با موضوع. شخصاً حضور پیدا می کند تا بتواند با شناخت دقیق به یک اصل کلی در زمینه موردی خاص مانند «نظام آموزشی مورد مطالعه» برسد.

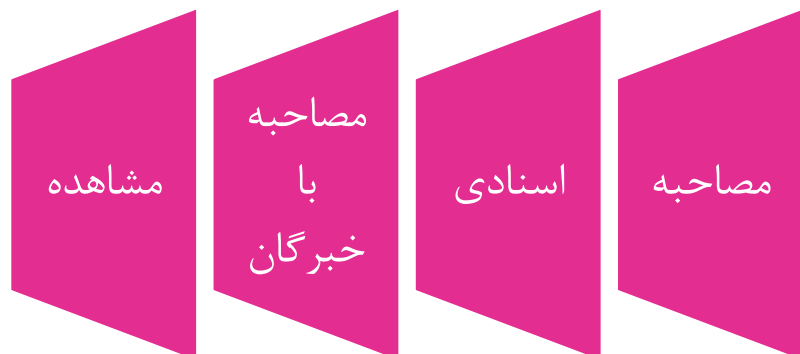
ملاحظات نمونه گیری در پژوهش تطبیقی

- روش تطبیقی به مقایسه پدیده ها در واحدهای کلان و خرده می پردازد. در واحد کلان پدیده ای مانند تمدن ها با متغیرهای متعدد و زیادی بررسی می شوند و در واحد خرد تعداد پدیده ها افزایش اما متغیرهای کمتری بررسی خواهد شد. بنابراین در مطالعه تطبیقی کمی تعداد موارد یا نمونه مورد بررسی زیاد و در مطالعه تطبیقی کیفی تعداد نمونه محدود است. در مطالعه کمی تطبیقی پژوهشگر در قالب استراتژی قیاسی در پی آزمون نظریه مورد نظر است و حرکت از نظریه به سمت تحلیل داده های مرتبط و در خدمت نظریه در جریان است. این در حالی است که در تحلیل تاریخی موردی، ابتدا واقعه ای مشاهده می شود، آنگاه واقعه مذکور در متن تاریخی معین قرار می گیرد و فرایند تاریخی و سلسله حوادثی جستجو می شوند که به تولید آن واقعه منجر شده اند.
- در مطالعه تطبیقی کیفی موردی نظریه پردازی و دسترسی به الگوها و مدلهای نسبتاً عام مطرح است که نمونه ای از آن را می توان در کار «جان فوران» دید. بر اساس دستگاه نظری فوران که مبتنی بر رهیافت چند علتی است، برای این که یک انقلاب اجتماعی موفق شکل بگیرد باید پنج عامل علی با هم ترکیب شوند. او این نظریه را با روش تطبیقی و مقایسه بین کشورهای منتخب آزمون کرد (غفاری، ۱۳۸۸).
- در مقایسه سنتی وقتی تعداد موارد اندکی افزایش می یابد. کار مقایسه های متعدد برای یافتن شرایط لازم و کافی بروز پدیده ها دشوارتر می شود. برخی کارشناسان اعتقاد دارند که می توان تا ۲۵ مورد را با هم مقایسه کرد. حجم واحدها یا نمونه های موردبررسی از نکات اساسی این نوع پژوهش است که در مطالعه تطبیق کمی با نمونه زیاد و در شکل کیفی با تعداد محدود، تفسیر و تبیین صورت می گیرد. در روش تطبیقی موردی، چند مورد می توانند در قالب واحدهای کلان، میانی و خرد با هم مقایسه شوند. از این لحاظ ممکن است به صورت گسترده متغیرهای مربوط به آن ها هویت های متنوعی اختیار کنند. اغلب با بزرگ شدن موردها، که متشکل از واحدهای کلان مانند تمدن ها هستند؛ از حجم و تعداد آنها کاسته می شود. این در حالی است که به تعداد متغیرهای مربوط در این واحدها افزوده می شود زیرا واحدهای بزرگ و کلان مستعد پوشش دادن متغیرهای متعددی هستند و البته با محدود شدن گستره واحدها متغیرهای کمتری را تحت پوشش قرار می دهند.

ملاحظات نمونه گیری در پژوهش تطبیقی

بسیاری از پژوهشگران مورد انتخاب شده را با کشور خود یا یک تیپ ایدئال نظری مقایسه می کنند. برای جمع آوری داده ها مهم ترین نکته تعیین حوزه مورد مطالعه و سپس جمع آوری داده ها از چهار روش "اسنادی، مصاحبه، مشاهده و مصاحبه با خبرگان" است. اسناد و مدارک جمع آوری شده از حداقل دو جامعه، مورد استفاده قرار می گیرند تا توصیف و تبیینی از "مشابهت ها. تفاوت ها و شرایط پیامدها و نکات مبهم و پنهان" را نشان دهند. برای شناسایی تشابهات و تمایزهای واقعی می توان از سؤالاتی به شرح جدول زیر بهره گرفت:

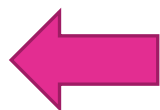
روشهای جمع آوری داده ها

ردیف	سؤالات
۱	سؤال و مسئله مورد بحث چیست؟ با چه خلل یا رخنه ای مواجه بوده اند که برای رفع آن اقدام به تولید فکر شده است؟
۲	پیشینه معرفتی این مسئله و این بحث چیست؟
۳	پارادایم حاکم بر بحث چیست؟
۴	مبادی تصویری و تصدیقی آن کدام است؟
۵	رویکردهای به کاررفته کدام اند؟
۶	از چه ادله ای استفاده شده است؟
۷	چه روشی به کاررفته است؟
۸	از چه ابزاری برای کشف حقیقت استفاده شده است؟
۹	لوازم و آثار و نتایج نظریه ارائه شده چیست؟
۱۰	نظریات مشابه و نظریات رقیب چه مواردی هستند؟
۱۱	از چه ادبیاتی استفاده شده است؟

ملاحظات برای تجزیه و تحلیل یافته ها در پژوهش تطبیقی

این پژوهش از رویکردهای گوناگون کمی و کیفی بهره می برد و دارای ماهیت توصیفی تبیینی و تحلیلی، است و در تلاش برای جستجوی تشابهات و افتراق ها یا جهت گیری روش شناختی قیاسی و استقرایی است. روش تطبیقی به همان اندازه روش شناختی به دانش نظری نیاز دارد. پژوهشگر برای تحلیل تطبیقی نظریه ها اغلب از سه گام تطبیق توصیفی و گزارشی، تطبیق تحلیلی و مبتنی بر تبیین و تطبیق نقادانه بهره می گیرد.

تطبیق **توصیفی و گزارشی**: مشخص کردن اشتراکات و افتراقات بر اسس حدود خاص است.
تطبیق **تحلیلی و مبتنی بر تبیین**: پاسخ به پرسش چرایی همسانی ها و ناهمسانی ها.
تطبیق **نقادانه**: مرحله ارزیابی نظریات با محوریت دوری «حق و باطل» یا «صدق و کذب».

گامهای تطبیق نقادانه

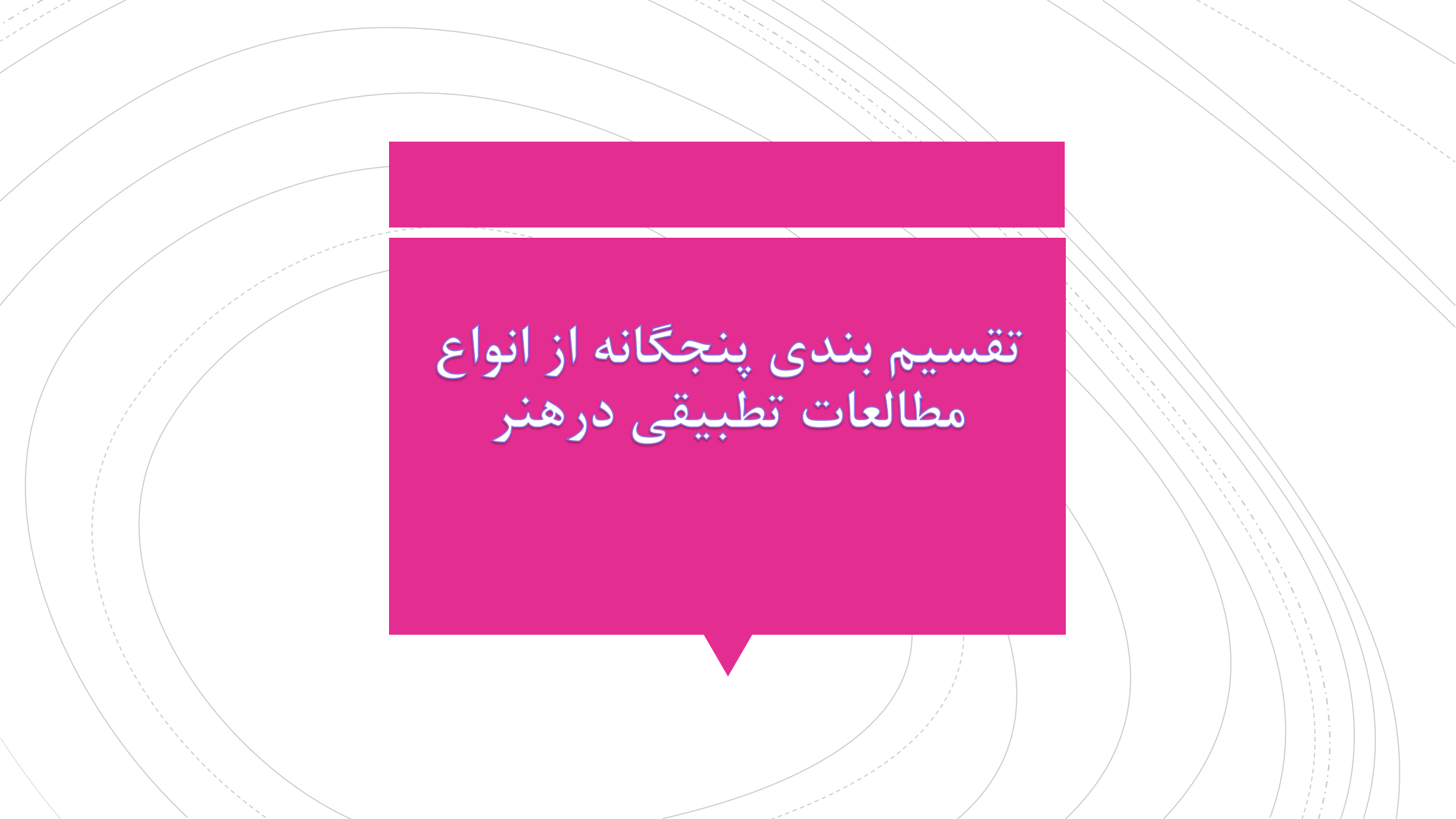
ردیف	گامها	توضیح
۱	نقد معنایی نظریه	آیا اصطلاحات به وضوح تعریف و مشخص شده است؟
۲	بررسی سازگاری درونی نظریه	بررسی گزاره‌های متضاد یا پارادوکس در خود مجموعه
۳	بررسی سازگاری نظریه با امر بیرونی	بررسی گزاره‌ها متضاد در بیرون مجموعه
۴	بررسی سازگاری نظریه با واقع	اگر نظریه‌ای از مراحل پیشین سالم عبور نکند و دارای سازگاری درونی و بیرونی نباشد، نمی‌تواند با واقع منطبق باشد.

مطالعه تاریخی-تطبیقی نیازمند فهم تاریخی است. درک شرایط زمانی و هم زمانی و تقارن رویدادها به معنای فهمی تاریخی است که به درک زنجیره های تکوینی و اتصالات بین رخدادها کمک می کند. تحلیل تطبیقی تاریخی نوع خاص و متمایزی از پژوهش های اجتماعی است که با سه ویژگی اساسی "تحلیل علی، تأکید بر فرایندهای زمانی و استفاده از مقایسه سیستماتیک بافتمند" مشخص می شود. (غفاری، ۱۳۸۸).

از تحلیل تطبیقی به دو شیوه تطبیق «درونی و بیرونی» استفاده می شود- در شیوه تطبیق درونی تغییرات یک واقعیت معین مانند نهاد ازدواج در طی زمان و در قالب فرهنگ و فضای متفاوت شناسایی می شود. این تغییرات نشان دهنده و برملاکننده الگوهای تفاوت و تشابه برای نهاد ازدواج در طی زمان و در بین فرهنگ و فضاهای متفاوت خواهد بود. در شیوه تطبیق بیرونی، تغییرات دو یا چند واقعیت متفاوت در طی یک یا چندین زمان. در یک و/ یا چند جامعه بررسی و شناسایی می شوند. این تغییرات نشان دهنده الگوهای تفاوت و تشابه در بین واقعیت های مورد مطالعه خواهند بود. برای ارزیابی کیفیت پژوهش، بهترین مرجع و سنج خبرگان و متخصصین حوزه های موردبررسی هستند. همچنین بازنگری مجدد منابع مورد استفاده و اطمینان از اتقان منابع مورد بهره برداری است. این مهم در موضوعات حساس مورد مطالعه تطبیقی دوچندان می شود. از آنجا که پژوهش کیفی وامدار دیدگاه ذهنیت پژوهشگر در تطبیق موارد مختلف است و ارائه تفسیرهای نظری یافته های همگن و غیرهمگن می باشد؛ ارزیابی کیفیت این پژوهش از حساسیت بیشتری برخوردار است. لذا در روش تطبیقی برای ارزیابی از روش خبرگان موازی و خبرگان غیر هم نظر و حتی مخالف و نقاد هم استفاده می شود. برای نمونه یکی از روش های رایج ارزیابی پژوهش های تطبیقی، نقدهای داغ ارزیابان موافق و مخالف در پنل های تخصصی است که موجب بارش مغزی بسیار زیاد نقادان است که در حالت عادی خود را نمایان نمی سازد (خنifer و مسلمی، ۱۳۹۵).

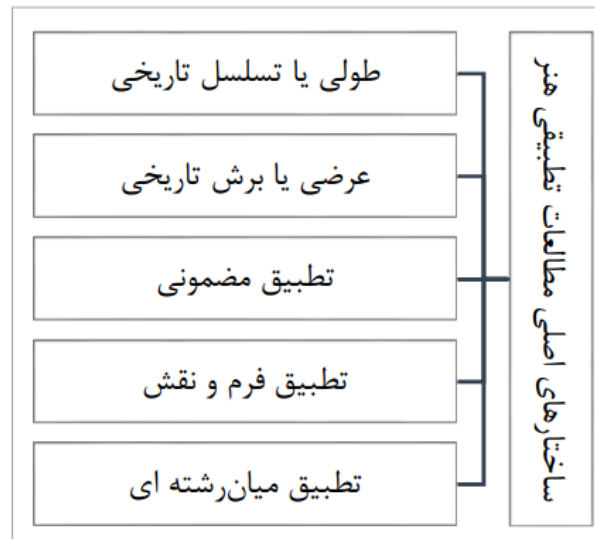
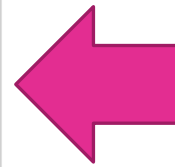
در تحلیل تطبیق کیفی «دو مکتب یا دیدگاه» باید به مقایسه تفصیلی دو دیدگاه بر اساس موضوعات محوری پرداخت. در این مسیر ضمن ارائه خلاصه ای از مسائل مهم مطرح شده سپس درباره «برتری یک دیدگاه بر اساس شاخص های مستدل» یا «عدم برتری دیدگاهی و برشمردن قابلیت ها و ارزش های هر دیدگاه از زاویه ای خاص» پرداخته می شود. (فتوحی، ۱۳۸۵)

The background features a series of concentric circles in light gray, some solid and some dashed, creating a ripple effect. In the center, there is a magenta speech bubble with a pointed bottom. The text is written in white Persian script within this bubble.

تقسیم بندی پنجگانه از انواع مطالعات تطبیقی در هنر

ساختارهای اصلی مطالعات تطبیقی هنر

معیار اصلی تقسیم بندی ذکرگو، دو متغیر "زمان" و "مکان" هستند. در دسته تطبیق های طولی و عرضی حتما یکی از این دو متغیر ثابت است و در تطبیق های مضمونی و فرمی هیچ کدام ثابت نیستند و واحد ثابت در اینجا، مضمون یا فرمی خاص است.

(ذکرگو، ۱۳۸۱: ۱۶۵)

بر مبنای الگوی پیشنهادی ذکرگو، در تطبیق طولی یا تسلسل تاریخی، موضوعی در یک فرهنگ و محدوده جغرافیایی خاص انتخاب شده و سیر تحول آن در بستر تاریخ، مورد مطالعه و بررسی قرار می گیرد. در تطبیق عرضی، مقطعی از تاریخ و موضوعی محدود در زمینه هنر انتخاب شده، آنگاه پژوهشگر به مطالعه عرضی آن موضوع در دو یا چند فرهنگ، تمدن یا منطقه می پردازد. مزیت تطبیق عرضی این است که تحولات هنری دو یا چند جامعه را همزمان مورد بررسی قرار می دهد. در تطبیق مضمونی، موضوع واحدی در دو یا چند بستر فرهنگی، مورد مطالعه قرار می گیرد؛ لیکن در اینجا محدودیت زمانی و مکانی وجود ندارد. شرایط مکانی و زمانی تطبیق فرم و نقش نیز مانند تطبیق مضمونی هستند؛ با این تفاوت که در اینجا، سیر حرکت از فرم به مفهوم بوده، در حالی که در تطبیق مضمونی، مبنای حرکت یک مضمون پژوهشگر به فرمهای منطبق با آن یا مفهوم است که نهایتاً رهنمون می شود (ذکرگو، ۱۳۸۱: ۱۶۹-۱۶۵).

در پژوهش های عرضی، متغیر "زمان"، ثابت است و پژوهشگر به بررسی پیکره های مطالعاتی خود در گستره های جغرافیایی و فرهنگی متفاوت (در یک محدوده زمانی مشخص و ثابت) می پردازد.

- بررسی تطبیقی سفالینه های تمدن هایدر هزاره دوم پیش از میلاد.
- بررسی تطبیقی معماری و تزیینات مساجد پادشاهای مربوط به دربارهای صفوی و عثمانی
- بررسی تطبیقی نقوش اسب و سوار در نقاشی های قرون میانه چین و ایران
- مطالعه تطبیقی نقاشی های بغداد و ایران در دوره عباسیان

نمونه هایی از تطبیق عرضی (برش تاریخی)
SLICE

در نوع طولی، متغیر ثابت، "مکان" یا محدوده جغرافیایی است. به طور معمول در این قسم پژوهشها، کاوش در تحولات و تطورات محتوایی و فرمی پیکره مطالعاتی، مبنای کار پژوهشگراست.

- سیر تحول فرم و پردازش نقش گیاهان در نگاره های ایرانی از تا
- سیر تحول فرم و پردازش نقش اسب و سوار در نگاره های ایرانی از..... تا
- سیر تحول نقوش روی سکه های ایران از دوره تا دوره
- سیر تحول بنای کاخ های ایران از تا

نمونه هایی از تطبیق طولی (تسلسل تاریخی)
CHRONOLOGICAL

در تطبیق مضمونی، محتوا یا مضمون ثابت و مشخصی در یک یا چند گستره جغرافیایی و تاریخی بررسی می شود؛ این سنخ تطبیق در برخی موارد به تطبیق عرضی نزدیک می شود و موضوع واحدی در دو یا چند بستر فرهنگی مورد مطالعه قرار می گیرد لیکن در این نوع پژوهش محدودیت زمانی و تاریخی وجود ندارد.

به عنوان مثال، در پژوهشی با نام "**مطالعه تطبیقی موجودات خیالی در سنت تصویری ایران**"، تنها متغیر ثابت، مضمون موجودات خیالی است که در گستره نسبتاً نامحدودی با نام ایران (به ویژه از بعد زمانی) مورد مطالعه قرار می گیرد (ذکرگو، ۱۳۸۱: ۱۶۷).

مسئله اصلی در پژوهش ها و تطبیق های تمهیدی، پرداختن به تمهیدات، قراردادهای و راهکارهایی است که در دوره های زمانی و مکانی مختلف نزد اقوام، فرهنگها و گروه ها، به منظور ارائه وجوه مختلف هنری به کار گرفته می شوند. به عنوان نمونه، پژوهش کلاسیک ارنست گامبریج با نام "**بازگشت به اصول اولیه؛ تحولات ذوق هنری در غرب**"، به نوعی مطالعه و مقایسه تمهیدات و قراردادهای به کار گرفته شده نزد فرهنگ های مختلف مغرب زمین در اعصار مختلف برای آشکار ساختن فضای سه بعدی در آثار تجسمی دوبعدی است (گامبریج، ۱۳۸۸).

هر چند ممکن است این گروه از پژوهشها در مواردی ظاهراً همپوشانی هایی با پژوهشهای مضمونی نیز داشته باشند، اما تحلیلهای حاصله از این پژوهشها همواره نوع اندیشه و جهان بینی آفرینندگان آثار هنری را نشانه رفته و همین مسئله، فرآیند مطالعات تطبیقی تمهیدی را نسبت به شاخه دیگر، بسیار جذاب و هیجان انگیز ساخته است

- معدن دار آرانی، عباس(۱۳۹۴)، *مطالعات تطبیقی در آموزش و پرورش: کاربرست روشهای جدید تحقیق*، نشریه خانواده و پژوهش، دوره ۱۲، شماره ۲۷، ص: ۶۹- ۹۰.
- مک کی، تام و مارش، دیوید (۱۳۸۴)، *روش مقایسه ای در روش و نظریه در علوم سیاسی*، ویراسته دیوید مارش و جری استوکر، ترجمه امیر محمد حاج یوسفی، تهران: مطالعات راهبردی.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۸)، *منطق پژوهش تطبیقی*، مجله مطالعات اجتماعی ایران، زمستان ۱۳۸۸ ف دوره ۳، شماره ۴، ص: ۱۶-۳.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید(۱۳۹۵)، *اصول و مبانی روشهای کیفی: رویکردی نو و کاربردی*، تهران: نگاه دانش
- فتوحی، محمود (۱۳۸۵)، *آئین نگارش مقاله علمی- پژوهشی*. تهران: انتشارات سخن.
- پرتوی، پروین (۱۳۸۹)، *هنر تطبیقی و نسبت آن با مطالعات تطبیقی هنر*، مجموعه مقالات دانشهای تطبیقی. به کوشش بهمن نامورمطلق و منیژه کنگرانی. تهران: سخن. ۱۷-۱۹۲.
- پیراوی ونک، مرضیه (۱۳۹۵)، *معرفی معیار برای تحقیق تطبیقی مبتنی بر دیدگاه کری واک*، مطالعات تطبیقی هنر، سال ششم (۱۱)، ۱-۱۰.
- ذکرگو، امیرحسین (۱۳۸۱)، *تأملاتی بنیادین در مطالعات تطبیقی هنر*، فصلنامه هنر، (۵۴)، ۱۷۳-۱۶۳.
- ریگین، چارلز(۱۳۸۸)، *روش تطبیقی؛ فراسوی راهبردهای کمی و کیفی*، ترجمه محمد فاضلی، چاپ اول، تهران: آگه.
- عبدی، ناهید (۱۳۸۹)، *بررسی هنر تطبیقی در رویکرد پیکره مطالعات تطبیقی در نظام آموزشی دیگر کشورها*، مجموعه مقالات دانشهای تطبیقی، به کوشش بهمن نامورمطلق و منیژه کنگرانی. تهران: سخن. ۱۶۶-۱۵۷.
- گامبریج، ارنست (۱۳۸۸)، *تحول ذوق هنری در غرب (بازگشت به اصول هنرهای آغازین)*، ترجمه محمدتقی فرامرزی، چاپ دوم، تهران: فرهنگستان هنر.
- لاری، مریم و کنگرانی، منیژه (۱۳۸۹)، *تأملاتی درباره مطالعات تطبیقی هنر در ایران*، مجموعه مقالات دانشهای تطبیقی. به کوشش بهمن نامورمطلق و منیژه کنگرانی. تهران: سخن. ۱۶۷-۱۹۱.
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۸۹)، *دانشهای تطبیقی؛ مطالعه بین رشته ای دانش های تطبیقی*، مجموعه مقالات دانشهای تطبیقی، به کوشش بهمن نامورمطلق و منیژه کنگرانی. تهران: سخن. ۱۷-۳۲.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۸)، *منطق پژوهش تطبیقی*

- Ragin , C. and Zaret, D. (1983) .*Theory and method in comparative research:two strategies* ,social process ,61(3),731-754.
- Swanson, G. (1971). ***Frameworks for Comparative Research: Structural Anthropology and the Theory of Action.*** Essays On Trends And Applications. Vallier, Ivan (Ed.). Berkeley: University Of California Press. 141-202.